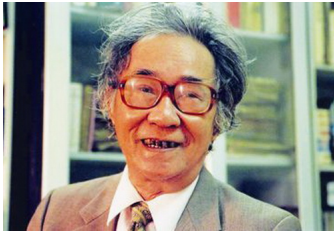

Thầy chủ nhiệm đầu tiên của bộ môn Ngôn ngữ học

□

□

Nhiều cán bộ giảng dạy của khoa Ngữ Văn ĐHQG Hà Nội trước đây thuộc lớp tuổi ngoài 60 nhớ đến ông là “Thầy Phan Ngọc” tuy vào những năm học ở khoa, ông chưa bao giờ “lên lớp” để giảng dạy một giờ nào cho chúng tôi. Chỉ khi được cử đi làm “cán bộ giảng dạy” của khoa, chúng tôi mới biết được thầy Phan Ngọc lúc ấy đang là nhân viên của khoa và nhiệm vụ là “tư liệu viên” của phòng tư liệu.

Tuy vậy, những lần thầy vào làm việc ở phòng tư liệu, lớp cán bộ trẻ chúng tôi lại tìm cách gần thầy để nghe thầy nói chuyện chuyên. Những câu chuyện mà thầy nói thuộc dòng “bách khoa toàn thư” nên nghe thật cuốn hút và thật hấp dẫn đối với chúng tôi lúc bấy giờ. Về sau, bản thân tôi mới biết được trước đó thầy cũng vẫn là “cán bộ giảng dạy” của khoa, nhưng do có một chuyện gì gì đó nên thầy (cùng với thầy Cao Xuân Hào) phải chuyển sang làm “tư liệu viên” mà không được đóng giảng ở lớp nữa. Dần dần, chúng tôi cũng biết thầy chính là Nhà Thành, một dịch giả nổi tiếng thời đó. Và mãi đến tận những năm 2000 sau này, khi có nhiệm vụ tìm hiểu lại lịch sử ngành Ngôn ngữ học của khoa Ngữ Văn nói riêng và của trường ĐHQG Hà Nội nói chung, tôi mới biết thầy chính là vị Chủ nhiệm Bộ môn Ngôn ngữ học đầu tiên (trong 02 năm) của khoa Ngữ Văn khi trường ĐHQG Hà Nội được thành lập vào năm 1956.

Có lẽ những điều tôi vừa kể về vị thầy Phan Ngọc như trên cũng có thể chỉ có một vài người biết như tôi trước đây. Còn thời gian về sau, từ năm 1980 trở đi, khi thầy chuyển về làm việc tại Viện nghiên cứu Đông Nam Á thuộc [Viện Khoa học Xã hội Việt Nam](#) do Giáo sư Phạm Đức Dương phụ trách thì vị thầy của thầy là “chuyên viên cao cấp”. Những công trình nghiên cứu mà thầy xuất bản vào thời gian này như “Tiếp xúc ngôn ngữ ở Đông Nam Á” năm 1983, “Tìm hiểu phong cách Nguyễn Du trong Truyện Kiều” năm 1985, “Văn hóa Việt Nam, cách tiếp cận mới” năm 1994, “Bản sắc văn hóa Việt Nam” năm 1998, “Thuyết văn hóa học - Văn học bằng ngôn ngữ học” năm 2000 và nhiều công trình khác nữa đã được cử hành thành công. Năm

[2000](#)

, trong số những công trình đó, có hai công trình đã được Nhà nước Việt Nam tặng [Giải thưởng Nhà nước](#); một là về khoa học và công nghệ.

Đôi khi bên thân, tôi có một vài kỷ niệm đi theo suốt đời mình về thầy Phan Ngọc. Ở đây, chỉ xin kể lại một kỷ niệm gần đây về kiến thức sâu rộng và sự nhiệt huyết của thầy đời với ngôn ngữ học Việt Nam. Vào năm 1979, tôi vào học khóa đầu tiên đào tạo Phó Tiến sĩ (nay là Tiến sĩ) của trường Đại học Tổng hợp Hà Nội. Có một tập thể gồm ba Giáo sư hướng dẫn cho tôi làm Nghiên cứu sinh, trong đó Giáo sư Nguyễn Tài Cẩn là Giáo sư phụ trách chung và chịu trách nhiệm hướng dẫn luận án. Do đề tài luận án của tôi có liên quan đến phonetics âm học nên Giáo sư Nguyễn Tài Cẩn yêu cầu tôi “tìm số” với nhiệt huyết, trong đó có thầy Phan Ngọc để học hỏi thêm về lĩnh vực này. Vì thế, tôi đã không biết bao nhiêu lần đến căn nhà số 15 (hay 25 giờ đó) phố Bùi Xuân Đâu thầy và chị học sinh âm tiếng Việt trong công trình của H. Maspero mà thầy là người đi dạy tiếng Pháp bên dưới chóp tay phòng làm việc của khoa Ngữ Văn. Hồi ấy, để đưa học sinh âm học, tài liệu viết bằng tiếng Việt hầu như chưa có; thầy Phan Ngọc đã tận tình và say sưa cho tôi nhiệt độ đi tìm hiểu trong công trình của H. Maspero. Có lẽ, nếu không có sự giúp đỡ tận tình của thầy, việc viết luận án có liên quan đến phonetics tiếng Việt của tôi hồi ấy cũng sẽ gặp khó khăn đến mức nào.

Rồi mãi đến năm 2011, tôi lại một lần có dịp đến thăm thầy. Hôm đó là ngày 19/11, sau khi khoa Ngôn ngữ học tổ chức xong buổi họp một chúc mừng các thầy cô của khoa, tôi đến gặp PGS.TS Nguyễn Văn Chính, khi đó là Phó Chủ nhiệm khoa Ngôn ngữ học, lái xe cho tôi đến thăm thầy Ngọc. Hôm đó, sau khi uống nước và thăm hỏi sức khỏe của thầy và cô, nhận thấy thầy có vẻ vui lòng nên tôi liền mạnh dạn thưa với thầy rằng:

- Thưa thầy, lâu rồi chúng em lại một lần có dịp đến thăm thầy. Chúng em có một vài “giai thoại” liên quan đến thầy muốn kể cho thầy và cô cho biết rõ hơn ngành.

Thầy cười và hỏi tôi:

- Kể thôi. Nhưng có chuyện gì mà các ông tò mò muốn biết vậy?

- Thưa thầy, em xin hỏi thầy một vài câu chuyện liên quan đến thầy mà chúng em nghe mọi người kể nhau nghe cho biết thế nào. Như thầy biết đấy, Bộ môn Ngôn ngữ học trước đây của

trường trường Địch học Tiếng học Hà Nội có nhím “địch nhân” và ngoi ngoi nhím thầy, thầy Hồ o, thầy Cấn v.v. Họu thầy bấn em kính phác thầy và khấn năng số đống nhím ngoi ngoi mà thầy đã biết. Ngoài chớ Hán và tiếng Pháp là nhím ngôn ngữ thầy đợc học ở trường, các tiếng khác nhím Nga, Anh, Ý, Hy Lạp, Địch là do thầy tự học. Vậy thầy tự học nhím thầy nào đợc đợc kệt quố nhím thầy đã có?

- À, Nói rợng tự học cũng đợng mà cũng không học nhím thầy. Đó là nhím số “chớ bớ o” của ông cớ cha mình đợ. Chớ là học ông cớ làm việc ở Huố, thay vì cho mình vào trường Quốc học, cớ gợi mình vào học thêm trường “Dòng” ở đây. Theo cớ, học trường Dòng mới có đợi u kiế học tiếng Latinh. Là dân ngôn ngữ học ở chớ thì chớ cớ ông biết tiếng Latinh quan trọng nhím thầy nào đợi và các ngôn ngữ phương Tây. Nhím bớ năm theo học tiếng Latinh trong trường “Dòng” ở Huố, sau này cùng với nhím học hiế u biết và ngôn ngữ học, mình mới có đợi u kiế đợ “tự học” nhím tiếng mà mình không đợc đợy ở nhà trường. Chớ khóa đợ mình số đống các ngôn ngữ khác nhau thuộc học Latinh là nhím thầy đợy ông .

- Nhím tiếng Latinh khó học lắm phải không thầy?

- Khó, nhím khó cũng phải học vì ngoi ngoi là “chớ khóa” đợ mới của vào thớ giới. Ông cớ nhà mình đã chớ n và chớ đợ n đợ mình phớ n đợ u mà.

Nghe thầy giới thích đợi u đợ, chúng tôi hiế u ra khấn năng ngoi ngoi của thầy là có lý do và cũng nhím vào số cớ gợng cớ của bấn thân thầy. Rới tôi tiếp tục hỏi thầy đợi u bản khoăn khác:

- Thớ a thầy, chúng em biết tên hiế u và cũng là tên thầy dùng trong một vài văn bấn đợ chớ thuố t là Nhím Thành. Nghe đợ, tên Nhím Thành đợ gợ n với tên Ngợ cớ của thầy tự o thành một ý nghĩa gì đợ sâu số cớ lắm?

- Tôi xin nói với ông là tên Nhím Thành mà tôi dùng là tên ông cớ nhà tôi đợ t cho chớ không phải là do tôi ở a chớ n. Chớ cớ là khi ở a chớ n tên hiế u này cho tôi dùng, ông cớ đã ngợ m nhím cớ nhím tôi. Tên gợi đợ là một cách rút gợ n câu nói có “đợ n tích” của ngợ i xớ a dùng đợ khuyế n bớ o. Tôi dùng tên gợi i y là đợ vớng theo ở ông cớ rấn đợy mình.

- Thầy ạ thầy, thầy có nhớ nguyên văn câu “điền tích” đó không?

- Tôi này (năm này thầy tôi 86) và ngay bây giờ, tôi không nhớ được đây đây. Nhớ ng vẫn còn nhớ được một vị trong câu điền tích dùng để ghép tên Nhị Thành mà ông cần cho tôi. Câu đó, âm Hán - Việt là “*Bần tiện ưu thích, dung nạp nhược thành dã*”. Ông vẫn tìm hiểu nghĩa của câu đó thì sẽ biết được ý của ông cần nhà tôi khi đặt tên cho tôi.

Tôi ghi lại âm Hán - Việt câu thầy dạy, vị nhà tra cứu lại nguyên văn chữ Hán câu ‘*Bần tiện ưu thích, dung nạp nhược thành dã*

” (

) rồi gửi thầy qua email cho anh Phạm Ánh Sao để xem nhớ ng chữ Hán đó có đúng với âm Hán - Việt không. Sau đó tôi lại nhớ anh Đinh Thanh Hải (mà dân Ngộ Văn chúng tôi gọi là ông “ma xó” vị điền tích Hán), là cán bộ giảng dạy bộ môn Hán - Nôm của khoa Văn học, để nhờ anh giúp ý nghĩa giúp và truy tìm xuất xứ của câu đó. Anh Hải cho tôi biết câu đây đây này bài "Tây minh" của đời nho Trùng Hưng Tái đời Tống là “

□
□
□
□
” (

Phú quý phúc tr ch, thiên h u ngô chi sinh dã; B n t n u thích, dung ng c nh vu thành dã
"Giàu sang phúc m là tr i h u v i cu c s ng c a ta; Nghèo hèn lo bu n là đ rên dĩa ta
nên ng c"). V y là tên hi u Nh Thành mà c Phan Võ ch n cho th y Phan Ng c đã nói
lên t t c nh ng “đ c m t” trong cu c đ i c a th y. Và trong cu c đ i th c, th y Phan Ng c đã
v t qua đ c t t c s “B n t n u thích” đ “nh vu thành ng c” v y.

Hôm 29.05.2015 v a r i, khi g ng đ ng s 19 Lê Thánh Tông đ m ng sinh nh t l n th
80 c a Giáo s Hà Minh Đ c, anh Tr n Hinh cho bi t t tr ng đ ang mu n anh vi t nh ng k
ni m v th y Phan Ng c, nh ng nh ng gì anh bi t v th y thì cũng đã vi t r i. Anh mong “dân
ngôn ngữ” nh tôi n u có bi t gì thêm v th y thì vi t cho nhà tr ng đi. Thú th c là vi c vi t v
nh ng k ni m đ i v i các th y cô, k khoa Ng Văn cũ c a chúng tôi có nhi u ng i v a bi t r t
nhi u v a vi t r t tài hoa; còn tôi bi t thì ít mà l i không có khi u đ vi t. Nh có m t vài k
ni m nh trên v th y Phan Ng c nên tôi cũng xin ghi l i đôi dòng nh th đ chúc m ng sinh
nh t l n th 90 c a th y.

Hà N i, ngày 04 tháng 06 năm 2015

TAGS:

Tác gi : Tr n Trí Dối ; xu t b n: 10/06/2015 03:50